Написане лишається

УДК 821.161.2–6.09

ЛИСТУВАННЯ ЮРІЯ ЛАВРІНЕНКА З ЮРІЄМ ШЕРЕХОМ У 1945 –1949 роках[1]

Публікація вміщує листування між Ю. Лавріненком та Ю. Шерехом під час їхнього перебування в Західній Європі (Німеччина, Австрія, 1945 – 1949). Подано другу частину листів 1949 р. (червень-вересень), які зберігаються в Музеї-Архіві УВАН у Нью-Йорку. Листи відбивають спробу створити єдину видавничу політику української еміграції в ДіПі. Своєрідна кульмінація взаємин Ю. Лавріненка і Ю. Шереха – лист №582, у якому перший закидає другому як провину негативне ставлення до громадсько-політичної роботи. Ю. Лавріненко гаряче доводить, що брати участь у політичному житті – це невід'ємний обов'язок кожного національно свідомого інтелектуала.

Ключові слова: видавництва, журнал, партії, політична думка.

Correspondence between Yuriy Lavrinenko and Yuriy Sherekh, 1945-1949 (edited and commented by Tetiana Shestopalova and Oleksandr Brayko)

The publication contains a part of the correspondence between Yu. Lavrinenko and Yu. Sherekh during their stay in Western Europe (Germany, Austria, 1945–1949). It introduces the second set of letters written in 1949 which are stored in the archives of the UVAN (Ukrainian Free Academy of Sciences) in New York. The letters illustrate an endeavor to promote a unified publishing policy on behalf of Ukrainian émigrés in DP. The culmination of both writers' mutual relations finds its expression in the letter no. 582. In this letter, Yu. Lavrinenko charges his interlocutor with his unwillingness to take part in public and political activities. According to Lavrinenko, such activities are an absolute duty of each nationally conscious intellectual.

Key words: publishing house, journal, party, political thought.

№588
Ю. Лавріненко – до Ю. Шереха:
29.VI.1949. Мі[тенвальд]
Дорогий Юрку!

Цілий тиждень я був відсутній дома – їздив на II-гу сесію УНРади в Ляйпгайм. Хоч переїжджав через Мюнхен, але не міг до Вас заскочити, бо квиток не дозволяв.

На УНРаді я подав резолюцію, здобувши під неї підписи представників усіх організацій. Ця резолюція пройшла одноголосно і виглядає так:

"УНРада констатує занепад видавничої справи на еміграції, що стався з різних причин і супроводжується надмірною парцеляцією видавничої справи. Це не може не відбиватися згубно на всіх завдання[х] нашої культосвітньої, пропаґандивної, культурно-мистецької і наукової праці.

УНРада вважає за невідкладну справу організацію центрального видавництва. Для розбудови своєї міцної матеріальної бази і забезпечення належного розмаху в праці видавництво має залучити до цього діла найширші кола української еміграції по всьому світі, в тому числі різні українські організації та окремі видавництва, що хотіли б влити свої поліграфічні підприємства і пресові органи в єдину систему цього видавництва.

Сесія доручає В[идавництв]о утворити з представників преси, культури-освіти та фінансів ініціативну комісію [так у рукопису. – Т. Ш.] для якнайскорішого переведення цієї справи в життя[2]".

[1] Продовження. Початок див.: СіЧ. – 2012. – № 8–12, СіЧ. – 2013. – № 1.

[2] Цей абзац текстуально в листі розташований після першого абзацу, обведений і позначкою у вигляді стрілки перенесений у кінець резолюції.

При резолюції є пояснення, що в[идавництв]о має забезпечити насамперед такі видання (подаються в порядку черговости виконання):

1. Тижневик громадського, політичного і культурного життя. Характер видання масовий і водночас репрезентаційний.

2. Журнал англійською (а по змозі й іншими чужими) мовою, що давав би чужинцям інформацію про проблеми України і Сх[ідної] Европи, а також і міжнародні проблеми в українському освітленні.

3. Універсальний журнал-місячник для кожного українця (може, й ілюстрований, може, типу "УЖ"-а?[1]).

4. Журнал витягів із світової преси і літератури укр. мовою типу "Reader Digest".

5. Квартальник гром[адсько]-політ[ичної] і культурної проблематики (типу старого "ЛНВ").

6. Роман-газета типу "Вечірньої години" (але не просвітянської).

7. Журнал для молоді.

8. Різні книжкові видання: підручники для укр. шкільництва і самоосвіти, твори красного письменства, науки, мистецтва і актуальної публіцистики.

9. Гумористичний журнал ("Лис-Микита").

Цікаво, що смерть з косою, яка стоїть над усіма видавцями, робить їх трішки розумнішими. Юрій Гаврилович вважає, що мельниківці дадуть свою газету, очевидно те саме зроблять з "УВ" уердепівці, те саме угаверівці щодо "УТ", те саме "Неділя". Павло Зайцев ентузіястично дає своє "Укр[аїнське] Слово" і всю "Заграву" з лінотипом. На ділі це буде трудніше, але якщо складеться якась ініціятивна сильна трійка чи п'ятірка, то вона всіх їх переконає. Отже, не виключено, що за місяць замість згаданих кількох газет міг би з'явитися новий понадпартійний тижневик, у якому для партій і всяких однорічників могла б бути "Трибуна різних".

Та якби на ділі власники тих газет виявились егоїстичною свинотою, то й тоді можна було б за пару місяців почати тижневик, який їх усіх прихлопнув би за перший же місяць.

На сесії в розмовах я в усіх знайшов підтримку цього діла. Мазепа відзначив цю пропозицію мою, як одну з головніших і вставив її у своє експозе[2]. Національне видавництво не буде при якомусь ресорті[3] (де конче головує якась фракція) і навіть не при Виконавчому Органі, а при Президії. Це має бути товариство з обмеженою порукою, з масовими агенціями, що поширюватимуться серед українців усього світу.

Я бачу ґарантію цієї справи в тому, щоб щасливо утворилась ініціятивна трійка, в якій був би один "культурник", один фінансист і один організатор-торгівець. Я говорив з Макарушкою (дуже толковий і симпатичний чоловік), який відає фінансами. Він вказує на Марцюка і Фіґоля. Яка Ваша думка?

Пишу Вам про це, бо знаю, що цю справу Ви охоплюєте ширше і глибше за всіх не тільки серцем, а й критичним розумом. Якщо маєте охоту, то дуже Вас прошу: 1) поговорити в цій справі від себе, від мене і від Макарушки з Марцюком. Чи не хотів би він увійти в ініціятивну трійку, а пізніше і в дирекцію В-ва. 2) написати мені Ваші міркування в цій справі – і то негайно, бо я з С. Бараном маю зразу ж засісти за вироблення Статуту В-ва і його "Конституції" і хотів би мати Ваші міркування.

Друга справа, яку я порушив на Сесії – Віктор Платонович. Я подав офіційний запит до [нерозбірлива абревіація. – Т. Ш.], під яким підписалося кілька "послів".

---

[1] Вірогідно, автор має на увазі "Універсальний журнал" ("УЖ") – ілюстрований місячник, розрахований на широкі кола читачів. Виходив із листопада 1928 до серпня 1929 р. в Харкові; головний редактор Юрій Смолич. Крім белетристики й публіцистики, часопис багато уваги присвячував питанням мистецтва й театру, а також оглядам культурного життя у світі.

[2] Експозе (від *фр.* expose – виклад) – у парламентській практиці коротке повідомлення з питань поточної політики; виклад.

[3] Відділі (*польськ.*).

Це, звісно, нічого не дасть, але це – порушення мовчанки і претекст до виступів преси у цьому питанні. Тепер можна пустити в газетах інформаційну замітку з коментарем. Я можу її зробити (підпису вона не вимагатиме, як проста інформація про запит в УНРаді) – чи не могли б Ви мені піддати пару порад щодо змісту і тону такої замітки?

Питаєте, що з моїм виїздом? Те, що й з Вашим. У Вас – мама, а в мене – діти. Мій виїзд до Канади провалюється, бо іммігр[аційний] уряд Канади не затверджує аплікації через те, що 1) аплікант не бере на себе коштів перевозу, 2) іммігр. уряд розчарований в ДП – взагалі і дуже стримується.

До США я записався через ЗУДАК на фарму. Але Смук мені сказав, що ЗУДАК зупинив акцію (тимчасово), бо має від своїх нагінку з США за те, що: 1) галичани, як правило, не хотять працювати і тікають із фарм, 2) східняки ж часто злигуються з росіянами або комуністами.

Я міг би з своїми дітьми виїхати на [нерозбірливе слово. – Т. Ш.] ЗУДАК[1]-у тільки тоді, коли б хтось із США прислав мені або в ЗУДАК листа, що на перший час дає мені у своїй хаті притулок. А хто ж то може прислати мені такого листа із США?

Напишу до Воскобійника про те, щоб надсилали Вам газету. Вони дохнуть помалу – тираж уже тільки 3000, це по секрету!). Надіюся, що, може, до кінця року витягнуть з огляду на мої "видавничі пропозиції" – я бажав би їм якнайскорішого епілогу. Свої статті "Укр[аїна] і Схід" я оце сідаю переробляти – і три статейки ще подам. Чи не порадите якийсь наголос для закінчення циклю?

Про Вашого ДД [2] теж напишу… Скільки то буде підвалів (підвал – це 5-6 сторінок у два інтервали з нормальними полями)?

Вітаємо всі четверо Вас і Маму.

Ваш Юрко.

P.S. А про з'їзд МУРу що ж писати? Коли Ви нічого не можете взяти на себе, то я з Мітенвальду ще безсиліший. ЮД.

№582

Ю. Лавріненко – до Ю. Шереха:

5. 8. 1949. Mittenwald

Дорогий Юрку!

Пишу під свіжим враженням дальших опусів Вашого циклю. Ваш похід проти всіх партій разом узятих – мені зрозумілий. Я й сам не раз порушував у цьому ж аспекті це питання (стаття-рецензія "Проблеми", 1947, "Дороги і роздоріжжя", 1948 р., де був підрозділ "На лисій горі укр[аїнської] політики", "Про мертве і живе", 1948 р., що була вміщена в "УВ" поруч із статтею І. Кошелівця, де ми говорили не тільки взагалі про партії, а насамперед про свою УРДП). В тих статтях говорилось про ті самі речі, які й Ви по-своєму трактуєте, але в тому ж таки основному напрямі. Я й тепер – тих поглядів.

І все ж Ваша стаття, здається мені, має якийсь основний порок. В чому він? А саме в тому, що Ви судите політичні організації засадничо і "згори", вмиваючи руки від політики і політичної практичної відповідальности. Між іншим – це типова риса. Ще Стефаник сказав: кожен із нас зокрема і розумний, і… т. д.. Але вже троє таких розумних – і хаос та безпорадність. Отже, Ваша критика – це критика розумного особняка. А Ви покажіть, що вмієте організувати бодай тих трьох і при тому не втратьте якости. Знаю добре, що на таку відвагу й ризик, а коли хочете – то й певне самозречення Ви не підете. Пам'ятаєте, як Ви втікли [так у рукопису. – Т. Ш.] до "Арки" на півдорозі до "України і Світу" (за це не докоряю, бо й мені дали цим право круто повернути). Пам'ятаєте, як мені ні в Вас, ні в Рудка не пощастило що-небудь дістати для <u>першого</u> "Сучасника" (від чого те перше число дуже потерпіло та й взагалі справа не дістала розгону).

---

[1] ЗУДАК або ЗУАДК – Злучений Український Американський Допомоговий Комітет.

[2] Можливо, ідеться про Дмитра Донцова (1883 – 1973) (див. далі лист №582) або ж про статтю Ю. Шереха "Донцов ховає Донцова" (1949) (див. також лист №616).

Я вважаю, що Ви і Самчук не менш відповідаєте, ніж Багряний, за те, що ми не маємо сьогодні передового органу громадсько-політичної думки. Те, що Ви не маєте партії, а Багряний має (видаючи "УВ" ["Українські вісті". – Т. Ш.]) – не ставить Вас обох у вигідніше становище перед судом історії, ніж того ж винного за все і всіх Багряного. (Цим я, звісно, не оправдую хиб Ів. Павловича). Політичний невтралітет Самчука, чи Ваші початки з "Часом", а пізніше з "УТ" ["Українською трибуною". – Т. Ш.] – теж можуть не витримати критики. Ви ж знаєте, що всі видатні провідники думки (чи укр[аїнсько]ї, чи якої чужинецької), завше були не тільки її інтелектуальними творцями, а й організаторами (Костомаров, Драгоманов, Грушевський, Сріблянський, Хвильовий і навіть Зеров).

Мене, як щиро здається мені, не образило те, що Ви висунули мою статтю про Донцова як зразок вузької запартлености. Але вразило якось своєю несподіваністю і невмотивованістю. Ви знаєте, що я спеціяльно писав про "напасників на МУР" і там Вас особисто спеціяльно захищав і Вашу працю, вказавши на те, що книга Ваших есеїв даремно чекає видавця. У коротенькій статейці "Проти кого б'є на сполох Д. Донцов" я відповів на конкретну статтю "Бити на сполох" – де УНРада було основне, а Ви додаткове. Пропорційно до цього була достосована відповідь. Про Вас я сказав там уповні, зазначивши, що Ви самі дасте відповідь (знаючи, що вона вже готова). Я не міг і на один абзац відхилитися – бо зачіпав цілий фронтальний наступ Д[онцо]ва. Розумію, що до однобоко-вузького виступу "УТ" проти Д[онцова] Вам потрібна була парочка, але признайтесь собі, що я до такої "парочки" не зовсім доріс і що заангажувати мене на ролю ляща до свинки на пару – це щось не так…

Коротко – я Вас, Юрку, не розумію в цьому пункті. Але це особисте. І воно не важне, хоч це проблема та сама: як дійти до Стефаникових розумних "трьох".

Важливіше для мене здається те, що зачепив я напочатку. Мені здається, що і Самчук, і Ви хочете бути надверховними суддями, не вмочаючи при тому рук до того, що судите. В Самчукові явно проглядає уява про себе, як про папу над папами. Ви йому в цьому частенько наслідуєте. І не зайва річ – насамперед для Вас самих. Коли людина не хоче чимось займатися (напр., політикою), то вона не може там стати суддею. Бо за її принагідним словом нема діла. Сьогодні за цю "хитрість" бути політиком словесним, уникаючи про тому практичного ризику – розплачується Донцов (про це почитаєте в Рудка "Розлам в ОУН", в циклі, який я всіма силами тягнув на світ Божий не для УРДП, а для нашої гром[адсько]-політ[ичної] думки і для підтримки також Вас).

Політична організація потрібна і на еміграції. Я цікавий, що Ви радите в наступних статтях циклю, але бачу, що Ви хилите до МУР-у в політиці. Можу погодитись, хоч МУР – це може бути в політиці УНРада. Але Ви проти УНРади, бо її складники нікчемні. Здається мені, Ви не враховуєте того, що нам насамперед бракує культурних вогнищ – середовищ, що вони з неба не впадуть, що їх треба плекати (з маленького починаючи), що, зокрема і я, і Ви, і Самчук, і Рудко – це все насамперед політичні емігранти, що це біда – коли споріднені духом люди на практиці безвідповідально ухиляються від завдання плекати конкретне вогнище – політичну течію. В загально-еміграційному балагані тих політичних квіток породистих не виплекаєте. Раз люди розумні не хочуть займатися політикою, то життя неминуче висуне на це місце пересічних, а то й зовсім примітивних. Але на кого тоді мають нарікати ті розумніші? Історія спитає саме з тих розумніших і виявить у них брак практичної політичної відповідальности.

Я дуже і дуже низько розцінюю наші політичні партії. Особливо ж пристрасно критикую УРДП (і то навіть у пресі – "Мертві, живі…"). Але не можна сказати, що вони <u>нічогісінько</u> не зробили. Найдурніші бандерівці – звернули увагу світу на Україну – через УПА. УРДП і УНДС – увійшли в сім'ю світового об'єднання лібералів і з світової трибуни сказали про Україну. Книжечка Багряного "Чому я не хочу вертатись на "родіну" розійшлася великим тиражем у чужих мовах. "Ліга" Керенсь[кого][1] сьогодні бачить в УРДП явище, за яким мусить слідкувати.

[1] "Ліга Боротьби – за Народну Свободу", створена російським політичним діячем А. Керенським.

Ліва УРДП спопуляризувала Україну серед молодих зах[ідно]-європ[ейських] неосоціялістів, гетьманці – те саме роблять серед англійськ[их] консервативних кіл. Чимало працюють серед чужинців мельниківці (Андрієвський Д., Онацький Є.). Дещо робиться в Бенелюксі[1], в Еспанії, в Америці. Над цим працює чимало непомітних людей. УНРада, безумовно, дала свій якийсь позитивний відлунок в чужинецьких колах, і якби Ви цим ближче поцікавились, то знайшли б чимало цікавих речей. В УНРаді сьогодні ніхто не гризеться, а співпрацюють досить дружно всі, крім гетьманців і бандерівців. Це все ще мале, недостатнє, недолуге, але його треба не валити, не компрометувати без кінця, а, гостро критикуючи, водночас з якогось боку позитивно практично підтримати. Скажу Вам, що УРДП працює без грошей – і там нема на що позаздрити – хіба на туберкульози й виснаження таких людей, як Багряний чи Підгайний (я цим не адорую їхніх окремих "ідіотизмів"). Політична думка вимагає клімату, течії. Потрібно знайти цей клімат, треба організувати ту течію – і розумніші нехай не скидають цю роботу на дурніших.

До речі, що наявність двох "талантів" у партіях – це запорука розколу – непродумана думка. Ви прозоро натякаєте, що з моїм приходом прийшов другий "талант" (очевидно, супроти Майстренка[2]) в УРДП і тому вона розкололась. Дивуюсь, що Ви так мене розцінюєте. Я ще з Австрії, не належачи до жодної партії, написав Подолякові, що запідозрюю в УРДП соціялізм (тоді це мені було неясно) і що тому мене ліпше в УРДП не кликати. А все ж потягнули майже насильно. Розходження з соціялістами було абсолютно принципове з мого боку. Взяти владу я не думав, не хотів і не взяв – хоч міг це легко зробити. І саме тоді, коли на останньому з'їзді УРДП Багряний при виборах ЦК потрапив кількістю голосів на 6-те місце, а Підгайний на 5-те, я зовсім не захотів піти в ЦК, хоч бачив, що займу перше місце. Чому не захотів? Тому що мені приємніше працювати в партії, не будучи "вождем". Тому що я борюся в УРДП за очищення її від антикультурного "вождизму". І я далі лишаюся в партії, хоч уже бачу, що розумні не підуть до неї, бо не хотять замаратись. (А політик конче мусить ходити і по болоті, найбільше по болоті!). Тепер я остаюсь там і з протесту проти тих розумних, які ніколи нічого розумнішого все-одно не заініціюють практично.

Таке-то, Друже! Нам бракує не тільки капіталів і культури для політики й культурного процесу, а й багато простіших речей. Людям бракує почуття відповідальности. Егоїзм особистий стоїть понад усе [Вставлено над рядком: "не тільки в партіях, а й поза ними". – Т. Ш.]. Це знаменіє часу. А яка шкода! Бо українська думка стоїть на порозі і її чекають великі нові горизонти…

Ваш Юрко

№575

Ю. Лавріненко – до Ю. Шереха:

27. 8. 1949

Дорогий Юрку!

Справу Вашого влаштування в шпиталі прозондував. Лікар каже, що приїдете, "захворієте" і дістанете місце в шпиталі. Думаю, що це майже на 100%.

З Євгеном Пизюром я домовився, що він зайде за Вами і поїдете разом. Крім того, Пизюр дістане для Вас залізничного квитка безплатного до Мітенвальду. Обіцяв сам Вас про все повідомити.

Отже, відпадає справа з автом і т. д.

Прошу Вас з свого боку (Вашого тобто) зайти до Пизюра й спитати його, як з квитком і коли їдете. Хочеться, щоб до 1. 9. Ви були тут.

---

[1] *Бенілюкс* (європейська назва Benelux) – регіон Європи, створений 1944 р. Охоплює Бельгію, Нідерланди й Люксембург. Митний союз Бенілюкс почав діяти з 1 січня 1948 р. На той час це угруповання вважали експериментом із великими перспективами та прикладом для сусідніх країн.

[2] *Майстренко Іван* (1899 – 1984) – публіцист і політичний діяч; за фахом журналіст, у 1931 – 1936 рр. викладав у Харківському інституті журналістики. У 1936 – 1940 рр. в ув'язненні й на засланні. Під час еміграції в Німеччині – один із діячів лівої течії УРДП і редактор її місячника "Вперед" (1949 – 1960). На той час – автор книжки "Bolshevist Bonapartism" (1948), у якій доводив, що в СРСР побудовано нове експлуататорське суспільство – "державний капіталізм".

Олекса Стефанович слізно молить написати Вам, щоб Ви захопили з собою мурівську печатку для продовження його членської книжки. Це його ідея-фікс. Ми всі четверо вітаємо сердечно Вашу Маму та Вас і чекаємо в гості.

Ваш Юр. Дивнич

Лист без номера, з приватного родинного архіву Л. Лавріненко

Ю. Шерех – до Ю. Лавріненка:

Мюнхен, 13. 9. 1949

Дорогий Юрку,

З нагоди безплатного проїзду висилаю Вам позачергову і беззмістовну листівку. Доїхав благополучно, Мюнхен після Міттенвальду – потвора, шкодую, що не можу назад.

Спасибі за турботи і влаштування Вам і М. Д. Листи до Америки йдуть одночасно з цим.

Сподіваюся, що зуб Ваш і колозубні речі минули після прийнятих ліків безслідно.

З листів: Ул[ас] Ол[ексійович], [такі розділові знаки в рукопису. – Т. Ш.] видно, остаточно посварився з Кисл[ицею]. Обоє один одного лають. Івч[енко] ще продовжує переговори в справі ГА [абревіація нерозшифрована. – Т. Ш.], але просить про це нікому не говорити. Жадних передчувань готованого удару в американських листах нема.

Вітання В.С[1]. Не забудьте переказати Є.Н.[2], що я не мав часу з ним попрощатися.

Мої сусіди в вагоні говорили, що до М[юнхена] збирається Держ[авин]. Готуйтеся до прийняття.

Вітання малим і великим від обох нас. Ваш ЮШ.

[Дописано збоку на полях. – Т. Ш.] Ага, черевики 43 або 43,5, але тим голови не сушіть.

№574

Ю. Лавріненко – до Ю. Шереха:

Чортова дюжина

у вересні 1949

Дорогий Юрку!

Прокинувся – п'ята ранку. Рано! Заснув і знов прокинувся – сьома ранку. Пізно! Пишу навздогін за Вами. Вчора на сходах попрощався, забувши, що зранку твердо рішив проводжати. А Ви взяли прощання всерйоз – і не зайшли за мною вранці. Дуже шкодую.

І зразу ж прохання: я хочу мати бібліографію "евразійців" і поради, де та як можна б щось дістати з того. Як можете щось у цьому допомогти – то будь Ваша ласка!

Чекаю від Вас листівки із звітом про подорож і прибуття додому. Привіт Мамі.

Ваш Юр. Дивнич

№616

Ю. Шерех – до Ю. Лавріненка:

Мюнхен, 18. 9. 49

Дорогий Юркевич!

Цей лист починається з ліричної частини, яку Ви можете пропустити, коли у Вас неліричний настрій. Я щойно з симфонічного концерту, прекрасного, але тим цікавішого, що диригувала жінка і американка. Кожного разу, коли я слухаю американців, я захоплююся ними. Яке уміння бути самими собою, яка повнота самовиявлення! Вони скрізь дома. Ось вона іде кланятися, а по дорозі поплескала віолончеліста по плечі, – мовляв, добре старався. Ось кланяється, витягає з собою тромбоніста і примушує його з собою кланятися. У рядового американця,

[1] Очевидно, В. С. Рудку.

[2] Очевидно, ідеться про Є. Наконечного.

може, через це виявляється свиня, але у таких, як вона, інтелігентних і мистців, це прекрасно. Зрештою, в кожній людині сидить свиня, але європейці ховають її за дерев'яністю і крохмальністю. А далеко краще бути людиною, а не деревом. Це вміють тільки американці і… Ви. Ви єдина людина з тих, що я знаю, хто може отак пальцем викликати доброго музиканта всупереч усім етикетам, а може вийти з кімнати, лишивши гостя сидіти… І за цей "американізм" я Вас дуже люблю. Тим більше, що мені його рішуче бракує. Дерев'яність (мабуть, німецька) у мене в крові, так мене і виховано, і інакшим я бути не вмію. Але це прекрасно. Отже, хай живуть американці, і вибачте за освідчення в коханні, – мабуть, перше в Вашому житті від чоловіка…

Тепер до справ. "Вы хотите песен? Их есть у меня"[1]. Я дістав для Вас бібліографію евразійства, звичайно, не повну, але там знайдете дальші вказівки. Отже, їхні опуси друкувалися, насамперед, у "Евразийском временнике", Берлін, двадцяті роки; далі подивіться видання "Тридцатые годы", т. 7, Париж 1931; "Русская мысль" 1-2, Софія 1921. Книжки: з географії: П. Савицкий. Россия – особый географический мир. Прага 1927. З історії: Г. Вернадский. Начертание русской истории, ч. 1. Прага 1927. З мовознавства: Р. Якобсон. К характеристике евразийского языкового союза. Париж 1931; Евразия в свете языкознания. Прага 1931.

Косач прислав мені прощальну листівку з Бремену, датовану 13.9. На відомі події натяків у ній нема. Там подана його американська адреса. У зв'язку з цим я вирішив послати йому листа. Копію Вам пересилаю.

Перекажіть, будь ласка, Нат[алі] Дм[итрівні] [Полонській-Василенко. – Т. Ш.], що книга Г. Вернадського, яка її цікавила, зветься Ancient Russia of George Vernadsky і має два томи[2]. Але, на жаль, у мене не виписано, де і якого року її видано (але вже по війні і в Америці).

Чи не могли б Ви довідатися адресу Ольхівського?

Тепер у мене ціла купа питань у зв'язку з енциклопедією, які прошу поставити Блакитному[3] і мені написати у відповідь:

1. Чи не може він подати імена або хоч ініціяли таких архітекторів: Альошин, Жуков, Мощенко.

2. Чи не знає він, за чиїм проектом збудовано: електровню[4] в Києві, суконну фабрику в Кременчуці, Держпром у Харкові, Держпроект там же, будинки житлового комбінату коло Дніпрельстану?

3. Чи варто подавати ці споруди як зразки совєтського стилю на початку 30-х років, чи може інші і які саме?

4. Які архітектурні споруди варто згадати з другої половини 30-х і з 40-х років, хто їх проектував і будував і коли?

5. Чи не знає він ініціяли еміграційних архітекторів: Костирко, Сластьон, Мошинський? Кого ще можна згадати з еміграційних?

---

[1] Видозмінений рядок одеської пісні: "Вы хочете (варіант: Вам хочется) песен? – Их есть у меня! В прекрасной Одессе гитары звенят. Пройдись по бульварам, швырнись по садам – Услышишь гитару, увидишь мента" (http://a-pesni.org/dvor/vyhotchetepesen.php). В іншому варіанті – "увидишь кента" (тобто приятеля, парубка чи "кореша" (жаргонне)) (http://www.audiopoisk.com/track/anatolii-polotno/mp3/vi-ho4ete-pesen—ih-est-u-mena/). Перший рядок перефразовує романс Саші Макарова "Вы просите песен, их нет у меня" (1916).

[2] *Вернадський Георгій* (1888 – 1973) – російський, згодом американський історик, син природознавця В. Вернадського. Автор 5-томної праці "Історія Росії". Перший том – "Стародавня Русь" (1943), 2-й – "Київська Русь" (1948). Згадані томи написано у співавторстві з М. Карповичем.

[3] *Євген Блакитний*, він же *Наконечний* Євген Іларіонович (1914 – 1988) – архітектор, мистецтвознавець, критик. 1940 р. закінчив Київський художній інститут (у В. Кричевського). Брав участь у проектуванні будинку Верховної Ради УРСР.

[4] *Електровня* – електростанція. Див. первісний текст вірша М. Бажана "Будинок" із циклу "Будівлі" (1924): "Ідуть потужні голоси, Як лави невгамовні, І відгукаються баси Тяжкої електровні, Де на моторах, з-під щіток, Між нафтових калюжок, Повзе, закручуючись, ток, Немов стальний стружок" (*Бажан М*. Будівлі // *Укр*. слово: Хрестоматія укр. літератури та літ. критики XX ст.: У 4 кн. / Упорядник В. Яременко. – К., 2001. – Кн. 2. – С. 467-468). У пізнішій версії: "Ідуть потужні голоси, Прокочуються в танці, І відгукаються баси Тяжких електростанцій, <…>" (*Бажан М*. Вибр. тв.: У 2 т. – К., 2003. – Т. 1. Вірші та поеми. – С. 122).

Але будьте добрі, Юрку, не просіть його писати, а самі випитайте, акуратно запишіть (це ж енциклопедія!) і скоренько мені перешліть.

І потім пришліть уже нарешті Ваші нотатки до статті Соснового, бо вже час і пора мені з нею що-небудь зробити, а я найбільше сподіваюся на Ваші зауваження.

Пересилаю Вам рекляму двох книжок, що можуть Вас цікавити. Якщо не будете виписувати, пришліть назад. Чи не сердився Кошелівець за обмін Винниченко – Гемінґвей?

Читаю Чижевського "Ґешіхте дер альтруссішен літератур"[1]. Прекрасна і стовідсоткова – всупереч назві – українська книжка. Написав би навіть про неї, але не маю грошей, щоб купувати потім числа газети із своєю статтею.

Вітайте М. Д. і В. С. [Рудка. – Т. Ш.].Чи вже він дорізав бандерівців? Хай же має жаль: і безнадійного пацієнта не можна стільки часу тримати на операційному столі. Багр[яний] пише, що мого ДД[2] він друкуватиме, тільки попереджає, що склад іде повільніше, ніж хотілося б. Стара пісня! І фінал відомий: знаєте, хотіли, але… одне слово, среда заела[3]. Пишіть. Ваш ЮШ.

№576

Ю. Лавріненко – до Ю. Шереха:

20. 9. 1949

Mittenwald

Сьогодні одержав Вашого листа і сьогодні ж відповідаю.

1. На Ваш архітектурний запитник прикладаю "протокол" допиту Євгена Іларіоновича[4]. До великих і типових споруд 40-х років треба додати (крім наведеного мною списку) ще дві:

1) стадіон "Динамо", Київ, на 50.000 глядачів. Архітектор Манчурова Анна (грузинка з Харкова).

2) Український республіканський стадіон у Києві на 150.000 глядачів. Архітектор Гречина Михайло.

Ще взяв я у Євгена список викладачів-професорів (старші арх[івні] кадри) архітек[турних] факультетів Будів[ельних] і Художніх інститутів Києва, Харкова і Одеси. Якщо Вам такий список потрібний – то пришлю.

2. Наталі Дмитровні передав назву книги Вернадського.

3. Кошелівець не сердиться, але він скаржиться, що Ви його самого не хотіли попросити, може, з огляду на "частування по башке" з приводу "Осту". По прочитанні Винниченка маєте перевести реобмін – тобто "обратно" повернути В[инниченка], а одержите Гемінґв[ея].

4. До "УВ" заалярмую[5], щоб висилали Вам газету (завтра пишу їм). А рецензію на Чижевського дайте все-таки – бо 1) я хочу її почитати, 2) Чижевського треба підтримувати серед українців (про це Ви самі говорили). Не звертайте уваги на нрави і обичаї "ульмівської вулиці". Може, дасть Бог – колись матимемо людські умови і можливості.

---

[1] "Geschichte der altrussischen Literatur: Kiever Epoche" (1948) – "Історія давньоруської літератури: Київська доба". Д.Чижевський інтерпретував розвиток письменства як історію стилів, переважно спільних для всього європейського ареалу.

[2] Очевидно, статтю Ю. Шереха "Донцов ховає Донцова" (див. також останню примітку до листа № 588).

[3] "Среда заела" – відомий вислів із роману Ф. Достоєвського "Злочин і кара". Цю фразу вживає студент Разуміхін, іронічно викладаючи вчення утопічних соціалістів про фатальний вплив оточення на особу, який нищить її позитивні задатки і прагнення: "Я тебе книжки ихние покажу: всё у них потому, что "среда заела", — и ничего больше! Любимая фраза! Отсюда прямо, что если общество устроить нормально, то разом и все преступления исчезнут, так как не для чего будет протестовать, и все в один миг станут праведными. Натура не берется в расчет, натура изгоняется, натуры не полагается!" (*Достоевский Ф.* Собр. соч.: В 15 т. – Л., 1989. – Т. 5. – С. 241-242). Формула "Среда заела" набула поширення в російській ліберальній критиці й белетристиці 1850-х рр. як пояснення причин трагедії "зайвих людей" і загибелі обдарованих представників демократичних верств суспільства. На противагу цій тезі М. Добролюбов утверджував думку про здатність особи чинити опір впливу середовища.

[4] Євген Іларіонович Наконечний (Євген Блакитний) (див. примітку 3 до листа № 616).

[5] Заалярмувати – подати сигнал тривоги.

5. Адреса Ольхівського Андрія Васильовича:
Andrij Olchiwskyi
303 Nichols Street
Utica 3, N.Y.
USA/

До речі! Ольхівський пише Євгену в останньому листі, що "известные круги" (Ліга) це "теж "таборова політика", що їхні обіцянки нереальні, що вони не оцінять статті Георгієвського (хоч, мовляв, вона і розумна), що він дивується, як тая стаття з'явилася в такій "газетці". (Лапки Ольхівського). Пише, що друзів там у Америці він ще не має. Словом, ясно, що чоловік дещо встиг зорієнтуватися і розхолодитися (підтвердження останнього речення Вашої статті!).

Пишучи до Ольхівського, врахуйте ці речі і беріть тон ще обережніший, ніж до Косача (хоча Ви йому про шнурок таки різко і прямо нагадали). Ольхівського є підстава перестерігати (чи застерігати, радити), але ні в якому разі не докоряти й натяком.

Думаю, що Ваш лист до К.[1] – добрий, але яка буде реакція К. – цього наперед ніхто не вгадає, мабуть. Що?

Дуже дякую Вам за відомості про "евразійців". Може, В.С. [Рудко. – Т. Ш.] погодиться пошукати їх в бібліотеці Ґеттінґенського університету. А що з того можна б дістати у Мюнхені?

Я написав дальші дві статті "Україна – Схід": 1) від Дніпра до Ельби – від Андрусова до Ялти[2] і 2) Праведники і грішники сучасного Сходу (назва орієнтовна). Та поскільки операційний стіл УВ буде занятий ще п'ять чисел підряд (всього буде 16 чи сімнадцять сеансів) м'ясарнею Василя Степановича, то я, одіславши першу статтю, задумався і не знаю, чи варто слати… Мабуть, допишу ще кінець – та вже разом пошлю. Що ж до В.С., то він робить розтин одразу двох трупів: Б[андери] і М[ельника], але другий не так детально і не з таким "остервенєнієм", може, тому, що то був ближчий родич.

Жартую, а подумаю – і аж страшно. Це ж іще наша дійсність, наша молодь, ще тепле…

І тут ми дійшли до лірики. Я думаю, що Ви глибше сидите в цьому "жанрі", ніж думаєте, і що тут є достатньо широкий місток між мною і Вами. Тільки "оформлені" ці речі в нас обох дещо по-різному, "позаяк" і шляхи наші з дитинства по-різному бігли. (Але ж в якому часово-просторовому пункті (Харків) вони зустрілись!).

Заздрю на Ваші концертні пригоди – тут навіть по радіо немає змоги послухати щось путнє. Ваші роздумування про американців і мене – парадоксальні і, як такі, могли б здатися двозначними. (Все має свою "зворотну сторону медалі"). До речі, дружина Лисяка-Рудницького тут теж приходить на згадку. А все ж я уявляю американців більш грубошкірими і черствими (діловість [так у рукопису. – Т.Ш.] etc), ніж безпосередніми (хоч це і не антитеза) – і до того поверховими.

Уява і дійсність… – треба їхати нам в Америку перевіряти свої уяви.

Чи Ви вже що надумали?

Я б просив Вас скласти список репресованих лінгвістів (видатних і середніх, науковців і педагогів та редакторів). Прикиньте на папір – що збреде в голову – і пару відомостей (по змозі!): ім'я по батькові, приблизний вік, національність,

[1] Очевидно, ідеться про Ю. Косача.

[2] Очевидно, Ю. Лавріненко натякає на історичні події, у яких, вірогідно, убачає певну аналогію. 30 січня 1667 р. Московське царство за спиною української влади уклало угоду з Польщею про припинення воєнних дій – Андрусівське перемир'я. За умовами сепаратного договору під владою Москви залишалася Лівобережна Україна (ліворуч від напрямку течії Дніпра). 25 квітня 1945 р. війська 1-го Українського фронту зустрілися на річці Ельбі з військами 1-ї армії США, розколовши на дві частини рештки збройних сил Третього Райху. Після війни ділянкою течії Ельби проходив кордон між західною і східною частинами Німеччини. 4 – 11 лютого 1945 р. в Ялті відбулася конференція лідерів країн антигітлерівської коаліції. Тут ухвалені основні рішення про післявоєнний поділ світу між державами-переможницями.

твори, інші доробки-заслуги, установа праці і час, рід і місце репресії, дальша доля. Чи не написали б Ви пару сильветок – Синявський[1] – (ще хто?).

Всі наші вітають всіх Ваших.

Ваш Юрко. [Дописано збоку: "Див. зворот"). – Т. Ш.].

Гірняк пише: "Вітай Юрія Влад. – сердечно тисну його руку!".

Пише: "Вернув я з роботи і докладаю про те, що почув, а саме: Ковтонюк був на прийомі у Керенського як представник УРДП???! Як тобі це подобається?! Побожеволіли люди!".

Цю конфекту передам завтра Ів. Павл. [Багряному. – Т. Ш.] – що то він заспіває!

Я передчуваю (допускаю), що не тільки Ольх., а й Косач рознюхає і поверне голоблі. І тут боюся, що цьому "зворотові" пошкодить передчасний усний розголос і пльотки. Треба Самчука і Гірняка попередити, щоб менше про це говорили. Гірняка я попереджував і ще йому про це напишу. Було б добре, щоб до самовияву Ю. К. – все йшло в рамках В[ашої] статті.

Тисну Вашу рук, і привіт Мамі.

Як вона себе почуває на відпочинку від Вас?

Юрко.

Про "побут" постараюсь ближчих днів!

[Дописано дрібно на полях: "О. Добровольська просить адресу О. Варавви. Ви не знаєте, де він? Чи не на [нерозбірливе слово. – Т. Ш.]? Напишіть мені". – Т.Ш.].

№617

Ю. Шерех – до Ю. Лавріненка:

Мюнхен, 25.9.49

Дорогий Юркевичу, знов можете пошкодувати, що Ви не в Мюнхені і не бачите тутешнього Октоберфест (не можу перекласти, бо жовтневе свято звучить сакраментально). Як веселиться селянський народ у місті, це дійсно дуже цікаво і не менш, коли хочете, повчально.

Але Ви вже знаєте, що за лірично-мюнхенськими вступами в моїх листах завжди йдуть підступи і свинства. Отже: Ваша архітектурна анкета мені дуже допомогла і вся вже використана в енциклопедії (А бідний Січинський [2] сидить в Америці і навіть не передчуває, як він порозумнішав!). але щоб довести цю справу до кінця, не відмовтеся зняти з бідного Євгена Іл[аріоновича] ще один допит, це вже остаточний, подякувавши йому щиренько за попереднє. Цікавлять мене, отже, такі речі:

Київський республіканський стадіон на 150.000. Чи це не качка? Щось "уму непостижимо", так багато. Перепитайте з пристрастієм.

Чи не знає він, як звали Мордвінова і Мошинського?

Щось будовано (чи проектовано) в Голосієві, і тоді кричано, що це націоналізм, реакція і т.п. Чи Сільськогосподарська Академія, чи щось подібне [3]. Що це було, хто будував, чи збудували, чого воно варте?

І в зв'язку з цим: хто цікавився українським національним стилем, у чому його вбачав, що збудовано подібного?

---

[1] *Синявський* Олекса Наумович (1887 – 1937) – мовознавець, провідний діяч у нормуванні української літературної мови, редактор остаточного тексту "Українського правопису" (1927). Безпідставно засуджений і страчений. Ю. Шевельов високо оцінював його доробок і зараховував (поряд із Т. Шевченком і Б. Грінченком) до осіб, які найбільше вплинули на розвиток української літературної мови (див.: *Шевельов Ю.* Покоління двадцятих років в українському мовознавстві // *Шевельов Ю.* Портрети українських мовознавців. – К., 2002. – С. 15-16).

[2] *Січинський* Володимир (1894 – 1962) – український архітектор, графік і мистецтвознавець. Дійсний член НТШ з 1930 р. Автор праць із історії української архітектури, графіки й українського художнього промислу.

[3] Корпус будівель Української сільськогосподарської академії зведено в 1923 – 1930 рр. за проектом архітектора Дмитра Дяченка (1887 – 1942) у стилі українського бароко. Споруди Дяченка з використанням національних традицій викликали в 1930-х рр. широку дискусію й офіційне засудження. 1937 р. їх творець переїхав до Росії.

На московській сільськогосподарській виставці був укр[аїнський] павільйон, здається, роботи Тація[1] [дописано збоку: Як звали того Тація? – Т. Ш.]. чи мав він у собі які-небудь елементи укр[аїнського] стилю?

Це і все. Як бачите, минулого разу я цікавився офіційним стилем, цього разу – контрреволюційним. Боюся, що тут Ваш об'єкт менше поінформований, але спробувати треба.

За черевики страшно дякую, але не здумайте посилати їх поштою: нема крайности, щоб витрачати гроші. Подякуйте і Олександрівському. Незабаром має вийти моя "Галичина", – передам йому (на жаль, на циклостилі).

На УВ, мабуть, розсердився б найдобродушніший у світі і посміхнувся б найсердитіший. Вони прислали мені пачку старих чисел за два місяці перед тим, як припинили вислати, а нових все-одно не присилають. НЕПОДРАЖАЄМО.

Косачеві я свідомо писав про шнурок: його треба і поляками. А крім того ж шнурком удавив Юрась себе сам. Ольхівському[2] я взагалі ніяких увіщувань писати не збираюся, ні в якому тоні, а звернуся до нього з музичною анкетою, подібною до архітектурної Євгена. Інша річ, що таке питання може психологічно відіграти певну ролю. Сподіваймося на це.

Не знаю, що можна з евразійців дістати в Мюнхені, бо слов'янський семінар закритий до 10.X. Мусите пождати.

У Кошелівця я справді не хотів просити Винниченка, але зовсім не в зв'язку із статтею, а тому, що я просив Марцюка привезти мені цю книжку, Кошелівець йому не дав, сказавши, що сам мені перешле, і не переслав, хоч тому вже півроку. Тому я хотів витримати характер і не просити книжки, але, побачивши її в натурі, спокусився і не витримав. Так можете, коли хочете, йому передати. А Гемінґвея, коли він не потребує, хай мені не привозить, а віддасть д-рові Дорощакові, його дружина цікавилася цією книгою, хай це буде маленька подяка за увагу його до мене.

Щодо американців маєте рацію: вони грубошкірі і черстві, я це мав на увазі, назвавши їх тваринами. Але безпосередности це не виключає і почуття "человек проходит как хозяин"[3] (У совєтах це почуття деклароване, але не здійснене, у американців здійснене), і це останнє мені подобається. Тому не приписуйте собі всіх рис американців, а тільки ту, що мені подобається.

Варрава (Воронін) жив у Шляйсгаймі, чи й тепер живе, – не знаю. Це знатиме Бойко, бо він тепер теж там, але я його ніколи не бачу. Я передбачав небажаність розголосу в справі Косача, і тому, приїхавши до Мюнхену, вирішив Самчукові нічого не писати. І здійснив це.

Список лінгвістів я Вам складу, але це будуть переважно тільки прізвища, бо я став вишівським викладачем тоді, коли вони всі вже були ліквідовані, тому здебільшого не знаю ні їх імен, ні біографічних подробиць, тільки праці. Може може [так у рукопису. – Т. Ш.] допомогти Вам у цій справі ще Крилов, який жив у Майнц-Кастелі, а тепер не знаю де. Він старший за мене, і міг більше знати особисто. Крім того, він легше сходився з людьми. Ще десь в англійській зоні живе В. Цебенко, який знав їх найкраще. Але він живе під німецьким прізвищем, ніколи не мав нічого спільного з еміграційними українцями, і його буде дуже важко знайти. Ну, оце все. Мама добре відпочила без мене, вітаємо всіх Ваших гуртом і поодинці. Чи вже тягали Вас на допити? Коли до Мюнхену? А коли "етнографія"?

Ваш ЮШ.

Підготовка текстів і коментарі Тетяни Шестопалової та Олександра Брайка

(Закінчення в наступному номері)

Отримано 26 жовтня 2012 р. *м. Луганськ*

---

[1] *Тацій* Олексій Олександрович (1903 – 1967) – український архітектор. Павільйон УРСР на Всесоюзній сільськогосподарській виставці в Москві створено у співавторстві з М. Іванченком.

[2] *Ольхівський* (Ольховський) Андрій (1899 – 1969) – композитор і музикознавець. Завідувач кафедри української музики в Київській консерваторії (1935 – 1941). Автор "Нарису історії української музики" (1939).

[3] Рядок із "Пісні про Батьківщину" (слова В. Лебедєва-Кумача, музика І. Дунаєвського): "От Москвы до самых до окраин, С южных гор до северных морей Человек проходит как хозяин необъятной Родины своей". Повний текст див.: http://www.pseudology.org/songs/Shiroka_strana.htm.